

Alicja Kaszta
(Akademia Humanitas)

Prawo do obrony i rola obrońcy w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym

The right to defence and the role of a defence counsel in the International Criminal Court proceedings

ABSTRACT

The right to defence is one of the essential elements of the right to a fair trial. The article concerns the right to defence including the right to use the assistance of a defence counsel in the International Criminal Court proceedings considering certain problematic aspects resulting from the interpretation of the Rome Statute which is the basis for the Court operations. The content describes appointment of a defence counsel for the self-defence and ex officio defence. The participation of the defence counsel at each stage of the Court proceedings was also briefly described. The issue of confidentiality in contacts between the defence counsel and their client was also analysed. There is no doubt that the right to defence in the formal aspect can only be exercised if full confidentiality is guaranteed. In addition, the qualifications required from a defence counsel appearing before the International Criminal Court were indicated along with how they are listed as one of the permanent defence counsels and the specific role of a defence counsel and the problems they must face while performing their function in the International Criminal Court proceedings were specified.

Keywords: right of defence, defence counsel International Criminal Court, role of a defence counsel, fair trial, International Criminal Court proceedings.

1. Wstęp

Niniejszy artykuł traktuje o prawie do obrony oskarżonego, który ponosi odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym. Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie czy prawo do obrony oskarżonego przed organem tak wysokiej rangi jak MTK jest w pełni zagwarantowane przez Statut oraz czy obrona formalna oskarżonego winna być fakultatywna czy obligatoryjna. Podejmując powyższą tematykę należało zbadać dostępną literaturę oraz przeanalizować obowiązujące przepisy proceduralne. Należało poczynić ustalenia w celu scharakteryzowania roli i funkcji jaką pełni obrońca w tym postępowaniu. Oceny zasadności prawa do obrony obligatoryjnej, należało więc dokonać również przez pryzmat wymagań stawianym obrońcom. W tym celu wykorzystano metodę dogmatyczno-prawną, polegającą na analizie przepisów prawa, literatury oraz poglądów doktryny obejmujących prawo do obrony. Artykuł ma charakter opisowy – analityczny.

2. Międzynarodowy Trybunał Karny i zasady postępowania

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) jest pierwszym stałym organem sądowym powołanym do ścigania najpoważniejszych naruszeń prawa humanitarnego, które miały miejsce po 1 lipca 2002 roku¹. Jest trybunałem sprawującym jurysdykcję wobec osób fizycznych, które dopuściły się popełnienia najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Jurysdykcja MTK jest ograniczona zasadą komplementarności, która przyznaje sądom krajowym prawo pierwszeństwa w osądzaniu oskarżonych. Trybunał stanowi więc jedynie uzupełnienie krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości². Jurysdykcja MTK obejmuje zbrodnie, które zostały dokonane na terytorium tych państw, które są stronami Statutu

¹ ang. International Criminal Court, ICC. Powołany dnia 17 lipca 1998 r. w Rzymie na mocy umowy międzynarodowej. Polska podpisała Statut rzymski 9 kwietnia 1999 r., a następnie ratyfikowała go 12 listopada 2001 r. – dalej „MTK”. Zob. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, Dz. U. 2003, Nr 78, poz. 708, nazywany dalej „Statutem”. W literaturze polskiej na temat MTK wypowiedzieli się zob.: J. Izydorczyk, P. Wiliński, *Międzynarodowy Trybunał Karny, Powstanie, organizacja, jurysdykcja, akty prawne. Tekst dwujęzyczny polsko-angielski*, Kraków 2004; P. Wiliński, *Prawo do obrony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjalny” 2005, rok LXVII zeszyt 1; M. Matysiak, P. Domagała, *Międzynarodowe Trybunały Karne oraz inne instrumenty sprawiedliwości tranzytowej*, Warszawa 2012; M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004; E. Socha, *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004. W literaturze obcojęzycznej zob. m.in.: A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones (red.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: a commentary*, vol. I-II, Oxford 2002; D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly (red.), *The Permanent International Criminal Court. Legal and policy issues*, Hart Publishing, Oregon 2004; <https://www.icc-cpi.int/> (dostęp: 21.11.2023 r.).

² więcej na temat jurysdykcji MTK: K. Kocheł, *Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego a jurysdykcja sądów krajowych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie” 2015, 2(12), s. 31–40.

Rzymskiego³. Państwo niebędące stroną Statutu MTK może jednak uznać jurysdykcję Trybunału w odniesieniu do danej zbrodni⁴. Można zatem powtórzyć za M. Królikowskim, iż „utworzenie MTK jest wyrazem afirmacji wyższych celów współpracy międzynarodowej, dla której bodźcem jest naruszenie wartości istotnych dla społeczności międzynarodowej”⁵. Zarówno przed wszczęciem postępowania, jak i w trakcie, oskarżonemu i osobie, wobec której wydano nakaz aresztowania albo wezwanie do stawienia się, przysługuje prawo sprzeciwu wobec jurysdykcji MTK oraz sprzeciwu wobec dopuszczalności sprawy (art. 19 ust. 2 pkt. a Statutu Rzymskiego)⁶. Uprawnienia te zaliczyć należy do uprawnień służących realizacji prawa do obrony⁷. Odpowiedzialności karnej przed MTK podlegają sprawcy najpoważniejszych przestępstw przeciwko międzynarodowemu prawu humanitarnemu: zbrodni przeciwko ludzkości⁸, zbrodni ludobójstwa⁹, zbrodni wojennych¹⁰ i zbrodni agresji¹¹.

³ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708); <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030780708/O/D20030708.pdf> (dostęp: 21.11.2023 r.).

⁴ art 12 ust. 3 Statutu Rzymskiego: Jeżeli zgodnie z ustępem 2 wymagane jest uznanie jurysdykcji Trybunału przez Państwo, które nie jest Stroną statutu, państwo to może, w drodze deklaracji złożonej Sekretarzowi, uznać jurysdykcję Trybunału w odniesieniu do danej zbrodni. Państwo uznające jurysdykcję powinno zgodnie z częścią IX podjąć współpracę z Trybunałem bez zwłoki i bez zastrzeżeń.

⁵ M. Królikowski, *Problem Prawa Karnego Międzynarodowego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 3, s. 53–54.

⁶ art. 19 ust. 2a Statutu Rzymskiego: Sprzeciw wobec dopuszczalności sprawy w oparciu o przesłanki z artykułu 17 lub sprzeciw wobec jurysdykcji Trybunału może być wniesiony przez: (a) oskarżonego lub osobę, w stosunku do której wydano nakaz aresztowania lub wezwanie do stawienia się na podstawie artykułu 58.

⁷ P. Wiliński, *Prawo do obrony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjalny” 2005, rok LXVII zeszyt 1, s. 110.

⁸ art 7 Statutu MTK, tworzy je 11 czynów skierowanych przeciwko ludności cywilnej.

⁹ art. 6 Statutu MTK w zw. z art 2 Konwencji ONZ w sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa podpisanej 9 grudnia 1948 r.

¹⁰ Definicja zbrodni wojennych powstała na podstawie: konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny (1949) wraz z protokołami dodatkowymi (1977), deklaracje haskie o zakazie pocisków z gazami oraz rozszerzających się lub spleszczających w ciele ludzkim (1899), IV konwencji haskiej o zasadach wojny lądowej (1907), protokołu o zakazie używania broni chemicznej i gazowej (1925).

¹¹ W 1998 r. w czasie prac nad treścią Statutu Rzymskiego, państwom nie udało się wypracować porozumienia co do precyzyjnych granic jurysdykcji MTK nad zbrodnią agresji. W art. 5 ust. 2 Statutu Rzymskiego przyjęto jedynie, że MTK będzie posiadał jurysdykcję w tym zakresie przedmiotowym, nie przedstawiając jednak definicji tej zbrodni i zawieszono wykonywanie przez MTK jurysdykcji w tej materii do momentu uzupełnienia Statutu o definicję tej zbrodni oraz warunki wykonywania jurysdykcji w odniesieniu do tej zbrodni. Dopiero na mocy poprawek do Statutu Rzymskiego przyjętych podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11.06.2010 r. wprowadzono do Statutu Rzymskiego zarówno definicję zbrodni agresji, jak i nową procedurę, zgodnie z którą ma być wszczynane postępowanie w przypadku podejrzenia popełnienia tej zbrodni por. *Special Working Group on the Crime of Aggression The Hague*, 6–10 September 2004 ICC-ASP/3/SWGCA/INF.1 na stronach: https://crimeofaggression.info/documents/6/2004_Princeton.pdf (dostęp: 23.11.2023 r.); więcej na ten temat: W. Czaplński, *Zbrodnia agresji jako przestępstwo przeciwko prawu międzynarodowemu*, Archiwum Kryminologii, T. XXIX–XXX, 2007–2008, s. 815–825; P. Grzebyk, *Definicja zbrodni agresji (po konferencji przeglądowej MTK)*, Państwo i Prawo 2011/1, s. 45–58; H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, „Palestra” 2022, 4, s. 11–12.

Trybunał składa się z 18 sędziów¹². MTK składa się z Prezydium, trzech wydziałów i działających w ich ramach izb orzekających (Wydział Przygotowawczy, Wydział Orzekający i Wydział Odwoławczy), Urzędu Prokuratora oraz Sekretariatu¹³.

Obrońcy nie są częścią organizacyjną MTK, nie są zatrudnieni w MTK. Obrońcy są niezależni od Trybunału¹⁴. Sekretarz prowadzi listę obrońców. Obrońcą przed MTK wpisanym na stałą listę obrońców pochodzącym z Polski jest adwokat Mikołaj Pietrzak¹⁵.

Postępowanie przed MTK odbywa się na zasadzie procedury mieszanej, zaczerpniętej z zasad *common law* połączonej z procesem kontynentalnym. Istnieje wiele rozwiązań będących syntezą, „hybrydą” tych dwóch systemów. Okazuje się, że prawo anglosaskie i prawo kontynentalne (*civil law*) nie tworzą dziś już systemów skrajnie odmiennych¹⁶. Postępowanie przez MTK można podzielić na etapy tj. wszczęcie postępowania przez Prokuratora, fazę przygotowawczą, oskarżenie, rozprawę (proces), wydanie wyroku, postępowanie odwoławcze. Na każdym z etapów podejrzanemu/oskarżonemu przysługuje prawo do obrony. Literatura traktująca o obrońcach, ich funkcji przed MTK nie jest jednak liczna¹⁷.

Podkreślić jednak należy, iż Trybunał szanuje prawo do obrony oskarżonego. Na oficjalnej witrynie internetowej MTK dotyczącej obrony, widnieje zapis:

„Defence

A strong defence is a vital component of a fair trial. The Defence teams represent and protect the rights of the defendant (suspect or accused). All defendants are presumed innocent until proven guilty beyond reasonable doubt before the Court.

¹² Sędziowie powoływani są na 9 letnią kadencję bez możliwości reelekcji. Co trzy lata wymieniana jest 1/3 składu sędziowskiego. Kandydaci na sędziów muszą spełniać warunki wymagane w ich krajach do zajmowania najwyższych stanowisk sędziowskich, cechować się wysokim poziomem moralnym, bezstronnością i uczciwością. Sędziowie powoływani są przez państwa strony Statutu Rzymskiego. Wśród wybranych sędziów nie może być dwóch posiadających takie samo obywatelstwo. Sędzią z Polski w MTK jest prof. Piotr Hofmański. Obecnie jest Prezydentem Trybunału.

¹³ Więcej: T. Grzegorzczak, *Współpraca Polski z Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, Prokuratura i Prawo nr 3, 2005, s. 10; B. Kuźniak (red.), *Sądy i trybunały oraz pozasądowe sposoby załatwiania sporów międzynarodowych. Perspektywa polska*, Warszawa 2015, s. 72.

¹⁴ International Criminal Court, Guide for applicants to the ICC List of Counsel and Assistants to Counsel, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/PIDS/docs/ICC_GuideForApplicants_ENG.pdf, s. 2 (dostęp: 21.11.2023).

¹⁵ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/list-of-counsel-eng.pdf>, s. 17 (dostęp: 22.11.2023).

¹⁶ P. Chojnacka, *Postępowanie przed Izbą Orzekającą Międzynarodowego Trybunału Karnego – etapy i organizacja postępowania*, STUDIA_ERAZMIANSKIE_2011.indd, s. 174 (dostęp: 22.11.2023); Czego możemy się nauczyć od Międzynarodowego Trybunału Karnego w ramach naszej procedury karnej?, <https://www.youtube.com/watch?v=1r2pnqi5NuM&t=6372s> (dostęp: 22.11.2023 r.).

¹⁷ J. I. Turner, *Defense Perspectives on Law and Politics in International Criminal Trials*, „Virginia Journal of International Law” 2008, s. 543.

Obrona

Silna obrona jest istotnym elementem sprawiedliwego procesu. Zespoły Obrony reprezentują i chronią prawa oskarżonego (podejrzanego lub oskarżonego). Wszystkich oskarżonych uważa się za niewinnych, dopóki ich wina nie zostanie udowodniona ponad wszelką wątpliwość przed Trybunałem¹⁸.

3. Specyfika roli obrońcy przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym

Należy podzielić pogląd M. Płachty, iż nie ma nowożytnego procesu karnego bez prawa do obrony¹⁹. Zgodnie z zasadą domniemania niewinności – wyrażoną w art. 66 ust. 1 Statutu – osobę stawającą przed MTK uważa się za niewinną dopóty, dopóki jej wina nie zostanie zgodnie z prawem udowodniona. Ciężar dowodu spoczywa na Prokuratorze²⁰. Prawo do obrony jako zasada postępowania karnego wynika m.in. z art. 6 ust. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i z art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. A w postępowaniu przed MTK m.in. z art. 55, 63 i 67 Statutu.

Oskarżony ma prawo do obrony materialnej i formalnej, w związku z czym ma prawo do wyboru swojego obrońcy.

Rola obrońcy przed MTK jest charakterystyczna i odmienna w porównaniu z praktyką krajową. Pomijając kwestie takie jak doskonała znajomość prawa czy biegła znajomość języka, należy wziąć pod uwagę duże odległości terenowe. Siedziba Trybunału znajduje się w Hadze w Holandii. Sama Holandia jest już w dużej odległości od Polski. Dodatkowo świadkowie, czy miejsce popełnienia czynu będą znajdowały się tysiące kilometrów od siedziby Trybunału czy miejsca zamieszkania obrońcy²¹.

Ponadto obrońca będzie bronił człowieka, który w opinii publicznej został już osądzony i nazywany „zbrodniarzem wojennym”. Może przez to napotkać trudności w uzyskaniu pomocy od organizacji międzynarodowych, które troszczą się przede wszystkim o ochronę pokrzywdzonych, a nie podejrzanych²².

Problematyczne dla obrońców występujących przed MTK mogą być również:

¹⁸ <https://www.icc-cpi.int/about/defence> (dostęp: 23.11.2023 r.)

¹⁹ M. Płachta, *Zasady procesowe w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności*, J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll (red.), Warszawa 2000, s. 101–110

²⁰ A. Podkówka, *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, „Nauki Społeczne” 2018, nr 21 (2), s. 56

²¹ M. Płachta, *Prawo do obrony przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Palestra” 2002, nr 9-10, s. 50

²² *Ibidem*, s. 50.

- dysproporcja budżetowa między prokuraturą a obroną. Statut MTK nie gwarantuje środków finansowych na potrzeby obrony, pozostawiając tą kwestię regulaminom²³. Prokuratura ma własny budżet, natomiast na obronę nie są przekazywane środki finansowe.

- mieszany system prawny *common law* i kontynentalny (*civil law*). Proces przed MTK jest bardziej kontryktoryjny niż aktywizujący sędziego w postępowanie. Może to generować problemy dla obrońców, którzy praktykowali w systemie kontynentalnym i przyzwyczajeni są do aktywności sądu w procesie dowodzenia. Przed MTK obrona musi wykazać się znaczną aktywnością.

- obciążenie emocjonalne. Obrona staje po stronie największych zbrodniarzy.

- zarzuty o polityczne działania obrońcy.

- kontakt z klientem. Klient obrońcy nie zawsze będzie mówił płynnie w języku angielskim. Porozumiewanie się z klientem może być więc utrudnione. Oskarżonemu przysługuje prawo do posiadania tłumacza, ale to w postępowaniu przed MTK a nie w kontakcie ze swoim obrońcą.

Na te problemy zwracali uwagę w szczególności M. Płachta²⁴, E. Grzęda²⁵ i J.I. Turner²⁶.

4. Prawo do obrony materialnej oskarżonego

Statut przewiduje dwie kategorie obrońców — ustanowionych samodzielnie przez oskarżonego lub powołanych przez MTK z urzędu. Oskarżony może zrezygnować z pomocy obrońcy i samodzielnie realizować obronę materialną w procesie²⁷. Możliwość obrony osobistej przez oskarżonego jest prawem gwarantowanym przez Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych czy Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka. Ustawodawstwa krajowe w pewnych okolicznościach wykluczają możliwość obrony osobistej. Obrona obowiązkowa nakładana jest przez ustawodawcę wtedy, gdy oskarżony ze względu na okoliczności związane ze sprawą, lub ze względu na stan zdrowia nie będzie w stanie bronić się samodzielnie²⁸.

²³ *Ibidem*, s. 50

²⁴ *Ibidem*, s. 51.

²⁵ E. Grzęda, *Wybrane problemy realizacji formalnego aspektu prawa do obrony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Internetowy Przegląd Prawniczy” 2015, TBSP UJ 2015/3 ISSN 1689-9601.

²⁶ J. I. Turner, *op. cit.*, s. 530-594.

²⁷ E. Grzęda, *op. cit.*, s. 121.

²⁸ M. Płachta, *op. cit.*, s. 54

Jak wskazuje E. Grzęda, uprawnienie do samodzielnego wykonywania swojej obrony jest wyrazem poszanowania dla godności i podmiotowości oskarżonego, który z różnych powodów, bądź to ambicjonalnych, bądź w wyniku nieufności nie chce powierzyć prowadzenia swojej sprawy innej osobie. W sytuacji, gdy oskarżony nie wyraża zgody na ustanowienie obrońcy z urzędu, a jest w stanie bronić się samodzielnie, Trybunał powinien taką decyzję uszanować²⁹. MTK ma obowiązek każdorazowo zbadać sprawę, by nie pojawił się zarzut naruszenia prawa do obrony a co za tym idzie prawa do rzetelnego postępowania sądowego³⁰.

5. Prawo do obrony formalnej oskarżonego i do korzystania z pomocy obrońcy (w tym obrońca z wyboru i obrońca z urzędu)

Prawo do korzystania z pomocy adwokata ma zapewnić z jednej strony należyte przygotowanie do obrony i reprezentacji oskarżonego, a z drugiej ma być gwarancją, iż jego prawa procesowe nie zostaną naruszone. Do tej pory większość oskarżonych występujących przed MTK korzystało z pomocy obrońcy z urzędu³¹. Jak wskazuje M. Płachta, z tym poglądem należy się zgodzić, zapewnienie oskarżonemu prawa do korzystania z pomocy profesjonalnego obrońcy wydaje się oczywistą koniecznością przede wszystkim z uwagi na doniosłość zarzutów stawianych osobie oskarżonej³². Prawo do posiadania obrońcy należy do fundamentalnych uprawnień wynikających z wymogów rzetelności procesu³³.

Kwalifikacje i zasady działania obrońcy określają przepisy Reguł procesowych i dowodowych (*Rules of Procedure and Evidence*)³⁴. Zgodnie z Regułą 22 - obrońcą przed MTK może być osoba posiadająca uznane kompetencje w zakresie prawa międzynarodowego albo karnego i procedury karnej, doświadczenie w wykonywaniu zawodu sędziego, prokuratora, obrońcy lub innego podobnego. Obrońca musi biegle posługiwać się językiem roboczym Trybunału oraz może korzystać z pomocy innych osób, w szczególności profesorów prawa posiadających wiedzę specjalistyczną. W wykonywaniu obowiązków podlega przepisom Statutu, Reguł procesowych i dowodowych, kodeksowi etyki zawodowej obrońców.

²⁹ E. Grzęda, *op. cit.*, s. 121-122.

³⁰ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces Karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 324; J. Skorupka (red), *Proces karny*, Warszawa 2017, s. 218-224; J. Lenart, *Ewolucja proceduralnej ochrony świadków a prawa oskarżonych przed międzynarodowymi trybunałami karnymi*, *Studia Erazmiańskie* 2011, s. 201-202, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37348/PDF/017.pdf> (dostęp: 22.11.2023 r.).

³¹ M. Płachta, *op. cit.*, s. 55.

³² *Ibidem*, s. 55

³³ R. May, M. Wierda, *International criminal evidence, Transnational Publishers*, New York 2002, s. 36-37.

³⁴ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf> (dostęp: 23.11.2023); zob. też: J. Izydorczyk, P. Wiliński, *Międzynarodowy Trybunał Karny, Powstanie, organizacja, jurysdykcja, akty prawne. Tekst dwujęzyczny polsko-angielski*, Kraków 2004, s. 367-502.

W wykonywaniu swych obowiązków obrońca może korzystać z pomocy Sekretarza, który zgodnie z Regułą 20 zobowiązany jest udzielać wsparcia, niezbędnej pomocy i informacji obrońcom³⁵.

Oskarżony może ubiegać się o pomoc prawną z urzędu. W tym celu muszą zostać spełnione warunki: ma wymagać tego dobro wymiaru sprawiedliwości oraz osoba, w sprawie której postępowanie się toczy nie może posiadać wystarczających środków na pokrycie kosztów obrońcy. Wydawać się przy tym może, że sama waga zarzucanych oskarżonemu czynów stanowi wystarczającą i samodzielną przesłankę do uznania, że interes wymiaru sprawiedliwości zostałby naruszony w razie braku ustanowienia obrońcy osobie, która się tego domaga³⁶.

Wszystkie sprawy związane z wyznaczaniem obrońcy z urzędu należą do kompetencji Sekretariatu i Sekretarza. Decyzje tam podejmowane nie są jednak ostateczne i można się od nich odwoływać (Reguła 21 ust. 3). Sekretarz ma obowiązek sporządzenia listy adwokatów, którzy spełniają określone w przepisach kryteria. Z tej listy osoba uprawniona będzie mogła wybrać obrońcę z urzędu, co więcej, nie będzie to wybór ograniczony tylko do obrońców umieszczonych na liście. Oskarżony może również wybrać innego obrońcę pod warunkiem, że będzie on spełniał wszystkie wymagania zawarte w Regułach Procesowych i Dowodowych oraz w regulaminie i wyrazi zgodę na wpisanie na listę (Reguła 21 ust. 2)³⁷.

6. Rola obrońcy w postępowaniu przygotowawczym

W Statucie gwarancje zapewniające pomoc obrońcy po raz pierwszy pojawiają się na gruncie postępowania przygotowawczego. Przepis art. 55 Statutu w szeroki sposób określa odrębny katalog uprawnień procesowych przysługujących podejrzanemu już na wstępnym etapie postępowania. Obrońca może brać udział już w pierwszych czynnościach procesowych z udziałem podejrzanego — pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego (art. 55 ust. 2 pkt c Statutu). Zgodnie z art. 55 ust. 2 Statutu w przypadku przesłuchania oskarżonemu przysługuje prawo do skorzystania z pomocy ustanowionego przez siebie obrońcy lub, jeżeli osoba ta nie posiada obrońcy ustanowionego przez siebie, prawo do obrońcy wyznaczonego z urzędu, w razie gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, oraz do bezpłatnego obrońcy, jeżeli osoba ta nie posiada wystarczających środków na pokrycie kosztów obrońcy

³⁵ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 113.

³⁶ *Ibidem*, s. 113-114

³⁷ M. Płachta, *op. cit.*, s. 59.

oraz prawo do bycia przesłuchiwanym w obecności obrońcy, chyba że osoba ta dobrowolnie zrzekła³⁸.

Odstępstwem od reguły określonej w art. 55 ust. 2 Statutu są sytuacje, gdy zachodzi konieczność przeprowadzenia czynności niepowtarzalnych, a podejrzany nie ma ustanowionego obrońcy. W takim przypadku obrońcę wyznacza Izba Przygotowawcza. W szczególnych okolicznościach obrońca może zostać wyznaczony jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego, co dzieje się na wniosek Prokuratora (Reguła 47).

Prawa gwarantowane podejrzanemu na etapie postępowania przygotowawczego obejmują: wolność od samooskarżenia, wolność od przymusu, tortur i innego poniżającego traktowania, prawo do pomocy tłumacza, prawo do znajomości stawianych zarzutów, prawo do milczenia oraz do korzystania z pomocy obrońcy i przesłuchania w jego obecności. Ten sam zakres uprawnień przysługuje podejrzanemu także w razie prowadzenia postępowania przygotowawczego przez prokuratora krajowego na podstawie wewnętrznych przepisów państwa-strony. Ponadto oskarżonemu przed Trybunałem przysługują rozliczne prawa i uprawnienia procesowe wynikające z art. 67 ust. 1 Statutu, oparte w dużej mierze na systemie gwarancji art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Pozycję oskarżonego wzmacniają także gwarancje wynikające z ogólnych i uznanych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego, takie jak: zasada *ne bis in idem*, zasady *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege* oraz zakaz retroaktywności³⁹.

Przyznanie podejrzanemu prawa do korzystania z pomocy obrońcy już na etapie postępowania przygotowawczego należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, zwłaszcza że uprawnienie takie wciąż nie jest powszechnie gwarantowane na gruncie prawa międzynarodowego⁴⁰.

7. Rola obrońcy w postępowaniu sądowym

Po przeprowadzeniu czynności przez Prokuratora, jeżeli zgromadzony materiał procesowy uzasadnia wniesienie oskarżenia, Prokurator zwraca się do Izby Przygotowawczej o zatwierdzenie zarzutów oskarżenia (*confirmation hearing*). Instytucja zatwierdzenia zarzutów jest szczególną instytucją postępowania przygotowawczego, nieznaną polskiemu procesowi karnemu⁴¹. Jeżeli Prokurator zamierza przedstawić nowe dowody podczas rozprawy, dostarcza je Izbie Przygotowawczej oraz zainteresowanej osobie, nie później niż na 15 dni

³⁸ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 112.

³⁹ *Ibidem*, s. 112.

⁴⁰ E. Grzęda, *op. cit.*, s. 123.

⁴¹ Czego możemy się nauczyć od Międzynarodowego Trybunału Karnego w ramach naszej procedury karnej?, <https://www.youtube.com/watch?v=1r2pnqi5NuM&t=6372s> (dostęp: 22.11.2023).

przed datą rozprawy. Jeżeli osoba zamierza przedstawić dowody dostarcza listę takich dowodów Izbie Przygotowawczej nie później niż na 15 dni przed datą rozprawy. Izba Przygotowawcza niezwłocznie przekazuje taką listę Prokuratorowi. Izba Przygotowawcza nie rozpatruje zarzutów ani dowodów przedstawionych po upływie wyznaczonego terminu. Rozwiązania te respektują niezwykle istotne uprawnienie do posiadania odpowiedniego czasu i warunków do przygotowania obrony (art. 67 ust. 1 pkt b)⁴².

Po zatwierdzeniu zarzutów, Izba Przygotowawcza przekazuje postępowanie za pośrednictwem Prezydium, Izbie Orzekającej powołanej do prowadzenia sprawy.

Przed rozpoczęciem rozprawy, Prokurator ma obowiązek poinformować obronę o nazwiskach świadków, ich wcześniejszych zeznaniach, a także o zgromadzonym materiale dowodowym (Reguły 76–77). Co za tym idzie, także obrona ma obowiązki względem Prokuratora. Podobnie jak on, musi ona udostępnić dowody, poinformować o zamiarze powołania się na alibi dla oskarżonego oraz możliwości wyłączenia jego odpowiedzialności karnej⁴³. Procedura owej wymiany informacji między obroną a Prokuratorem jest istotnym elementem przygotowania się do postępowania dowodowego i jego przebiegu. Wymiana materiałów umożliwi pełne, rzetelne i zgodne z zasadami demokratycznego państwa prawnego przeprowadzenie postępowania dowodowego⁴⁴.

Prawo do obrony jest najbardziej rozwinięte na etapie postępowania sądowego. Postępowanie sądowe przed MTK jest dwuinstancyjne. obrońca może reprezentować oskarżonego na każdym z etapów.

Oskarżony ma prawo do składania niezaprzysiężonych oświadczeń na swoją obronę. Ma także prawo udziału w rozprawie, podlegające czasowemu ograniczeniu w wyjątkowych okolicznościach, o których mowa w art. 63 ust. 2 Statutu. Zgodnie z tym przepisem, Izba Orzekająca może usunąć oskarżonego z sali rozpraw, jeżeli oskarżony kontynuuje zakłócanie porządku rozprawy. Oskarżony wydany z sali musi mieć jednak zapewnioną możliwość obserwowania rozprawy i porozumiewania się z obrońcą znajdującym się na sali za pomocą środków technicznych⁴⁵.

Prawo do aktywności w postępowaniu dowodowym określone jest w oparciu o reguły dowodowe systemu *common law*, z wyraźnym uwzględnieniem zasad dowodowych systemu kontynentalnego. W Statucie mówi się o prawie do przesłuchania lub do spowodowania

⁴² P. Wiliński, *op. cit.*, s. 116.

⁴³ H. Kuczyńska, *Model oskarżenia przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, Warszawa 2014, Rozdział 4 § 3.

⁴⁴ P. Chojnacka, *op. cit.*, s. 164 (dostęp: 22.11.2023).

⁴⁵ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 117.

przesłuchania świadków oskarżenia wzywanych w pierwszej kolejności oraz prawie do zapewnienia takich samych warunków składania zeznań dla świadków obrony oraz ich przesłuchania na tych samych zasadach, na jakich przesłuchiowano świadków oskarżenia. Oskarżonemu przysługuje uprawnienie do przedstawiania innych dowodów mających znaczenie dla sprawy (art. 69 ust. 3 Statutu). Oskarżonemu w toku postępowania sądowego przysługuje także prawo do wskazywania podstaw wyłączenia odpowiedzialności karnej (*right to raise defence*).

Podstawową zasadą postępowania dowodowego jest zasada bezpośredniości, która oznacza, że w czasie rozprawy dowody przedstawiane są osobiście i w trakcie jej trwania. Odstępstwem, swoistym wyjątkiem od tej zasady są sytuacje określone w art. 68 ust.2 i w art. 69 ust. 2 Statutu. Stanowią one, że w okolicznościach mających na celu ochronę praw pokrzywdzonych i świadków można zezwolić na przedstawienie dowodów przez użycie techniki elektronicznej i audiowizualnej. Te specjalne środki stosowane są w szczególności w odniesieniu do ofiar przemocy seksualnej lub dziecka występującego w charakterze pokrzywdzonego lub świadka⁴⁶.

Kolejnym elementem prawa do obrony jest sposób określenia prawa do swobody wyjaśnień i prawa do milczenia oskarżonego⁴⁷ (art. 67 ust. 1 pkt g-h Statutu). Prawo do milczenia nie może być okolicznością mającą znaczenie dla orzeczenia o winie czy niewinności oskarżonego (art. 55 ust. 2 pkt b Statutu). Powinno być ambiwalentnie traktowane przez sędziów, gdyż jest jedną z gwarancji dla oskarżonego. Ponadto nikt nie może być zmuszony do oskarżenia samego siebie ani do przyznania się do winy. Oskarżony ma prawo składania oświadczeń w formie pisemnej i ustnej.

Zgodnie z art. 69 ust. 3 Statutu inicjatywa dowodowa przysługuje stronom, które przedstawiają dowody mające istotne znaczenie dla sprawy. Trybunał wyposażono jednak w możliwość żądania przedstawienia dowodów z urzędu. Jeżeli zajdzie taka konieczność, może on zażądać przedstawienia dowodów uzupełniających w stosunku do tych, które już zostały zaprezentowane na rozprawie lub zebrane przed jej rozpoczęciem (art. 64 ust. 6d Statutu)⁴⁸.

Prawo oskarżonego do obrony oraz do rzetelnego postępowania obejmuje również prawo do kontroli decyzji procesowych, w tym prawo do wniesienia odwołania od orzeczenia (art. 81

⁴⁶ P. Chojnacka, *op. cit.*, (dostęp: 22.11.2023).

⁴⁷ Szerzej na temat historii prawa do milczenia oskarżonego przed Trybunałami: J. Jackson, *Reconceptualizing the Right of Silence as an Effective Fair Trial Standard*, „International and Comparative Law Quarterly” 2009, vol. 58, s. 835-861; M. Berger, *The Right to Silence in The Hague International Criminal Courts*, USF Scholarship a digital repository 2012, Gleeson Library, s. 5-54.

⁴⁸ P. Chojnacka, *op. cit.*, (dostęp: 22.11.2023).

ust. 1b Statutu)⁴⁹. Oskarżony/skazany ma więc prawo do weryfikacji decyzji procesowej MTK. Postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym nie przewiduje natomiast możliwości wnoszenia kasacji od prawomocnego orzeczenia. Istnieje jednak instytucja wznowienia postępowania (art. 84 Statutu).

8. Poufność kontaktu obrońcy z oskarżonym

Zgodnie z art. 67 ust. 1 d Statutu - przy rozstrzygnięciu każdego zarzutu oskarżenia, z uwzględnieniem postanowień niniejszego statutu, oskarżony ma prawo do publicznego, rzetelnego i bezstronnego procesu oraz, na zasadach pełnej równości, do co najmniej następujących gwarancji: dysponowania odpowiednim czasem i warunkami do przygotowania obrony, jak również swobodnego i poufnego porozumiewania się z obrońcą ustanowionym przez oskarżonego. Art. 69 ust. 5 Statutu stanowi dodatkowo, iż Trybunał szanuje i przestrzega przywilejów poufności przewidzianych w Regułach. Reguła 20 stanowi, iż w celu wspierania prawa obrony, zgodnie z zasadą uczciwego procesu zdefiniowanego w Statucie, Sekretarz ułatwia ochronę zasady poufności, zgodnie z definicją w artykule 67, ust. 1 (b) Statutu.

Przepis nie jest precyzyjny, z jego treści nie wynika bowiem w jaki sposób zagwarantowana jest poufność. Wymóg zachowania poufności akcentują przepisy EKPC i orzecznictwo ETPC. Podkreśla się, że prawo do obrony poprzez korzystanie z usług adwokata może być realizowane efektywnie tylko wówczas, gdy organy procesowe nie ograniczają w jakikolwiek sposób kontaktu oskarżonego z jego obrońcą. Dlatego też należy uznać, że prawo do obrony w aspekcie formalnym może być realizowane wyłącznie w sytuacji zagwarantowania pełnej autonomii informacyjnej, a uregulowania Statutu Rzymskiego i aktów powiązanych *expressis verbis* nie gwarantują takiej pełnej autonomii⁵⁰.

Wydaje się, iż brak regulacji zapewniającej pełną poufność, nie daje należytych gwarancji wykonywania przez oskarżonego jego prawa do obrony.

⁴⁹ Szerzej: F. Guariglia, B. Batros, R. Gallmetzer, G. Mugwanya,, *Conduct of Appeals. In The Appeals Chamber of the International Criminal Court: Commentary and Digest of Jurisprudence* (pp. 487-596), Cambridge 2018, Cambridge University Press.

⁵⁰ E. Grzęda, *op. cit.*, s. 133.

9. Listy obrońców uprawnionych do występowania przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym

Zadaniem Sekretarza jest między innymi pomoc w zakresie ustanowienia obrońcy, ochrona poufności porozumiewania się oskarżonego z obrońcą, zapewnienie obronie korzystania z udogodnień niezbędnych do bezpośredniego wykonywania obowiązków, zapewnienie przepływu informacji i orzecznictwa Trybunału do obrońcy oraz współpraca z krajowymi organizacjami obrońców w celu promocji i szkoleń z zakresu działania Trybunału. Sekretarz sporządza ponadto listę obrońców, spełniających kryteria wymagane do pełnienia tej funkcji przed Trybunałem⁵¹.

Na listę obrońców przed MTK mogą być wpisani wyłącznie doświadczeni prawnicy, którzy chcą reprezentować oskarżonych przed MTK. O wpis na listę obrońców oraz asystentów mogą ubiegać się profesorowie prawa posiadający odpowiednią wiedzę specjalistyczną z zakresu prawa karnego⁵².

Aby zostać wpisanim na obrońców, kandydaci muszą spełniać następujące wymagania:
Kompetencje: Kandydaci powinni posiadać kompetencje i wiedzę specjalistyczną w zakresie prawa międzynarodowego i procedury karnej.

Doświadczenie: Kandydaci muszą posiadać co najmniej dziesięcioletnie doświadczenie w sprawach karnych i prowadzić praktykę w postępowaniach w charakterze sędziego, prokuratora, adwokata lub w innym podobnym charakterze. Profesorowie prawa spełniają ten wymóg jedynie wtedy, pełnili czynną rolę w postępowaniach karnych przez co najmniej dziesięć lat na jednym z stanowisk wymienionych powyżej. Nie mogą posiadać wyłącznie wiedzy teoretycznej, musi to być również wiedza praktyczna. W przypadku posiadania wyłącznie kompetencji naukowych, bez praktycznych, takie osoby mogą być przyjęte na Listę Asystentów obrońców.

Umiejętności językowe: Kandydaci muszą posiadać doskonałą wiedzę i biegle posługiwać się językiem angielskim lub francuskim.

Wysoka pozycja w zawodzie i niekaralność.

Osoby o wysokim wykształceniu prawnym i posiadające doświadczenie praktyczne w wymiarze 5 lat, mogą aplikować na listę Asystentów obrońców⁵³.

⁵¹ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 113.

⁵² International Criminal Court, Guide for applicants to the ICC List of Counsel and Assistants to Counsel, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/PIDS/docs/ICC_GuideForApplicants_ENG.pdf, s. 5 (dostęp: 23.11.2023).

⁵³ *Ibidem*, s. 6 (dostęp: 23.11.2023).

By rozpocząć proces aplikacji, kandydat na obrońcę ma obowiązek złożenia wniosku i niezbędnych dokumentów. Wnioski i formularze kandydat może pobrać ze strony internetowej MTK pod adresem www.icc-cpi.int.

Niezbędnymi dokumentami są m.in.: formularz zgłoszeniowy kandydata, życiorys pozwalający na ocenę kompetencji kandydata, zaświadczenie o niekaralności, dwie fotografie w formacie paszportowym, wypełniony formularz informacji dodatkowych, kopia ważnej polisy ubezpieczeniowej. W przypadku prawników praktyków: zaświadczenie wydane przez izbę adwokacką, zawodową, stowarzyszenie lub kontrolujący organ administracyjny, z którym kandydat współpracuje. W przypadku pracowników akademickich: oficjalne pismo wydane przez instytucję, w której kandydat pełni funkcję naukową⁵⁴.

Wnioski należy złożyć w siedzibie MTK. Po wstępnej analizie, rozpoczyna się procedura rekrutacyjna. Trwa około miesiąca czasu. Kandydaci otrzymają odpowiedź na wnioski – akceptację bądź odrzucenie. W przypadku odrzucenia kandydata jest on poinformowany z jakich przyczyn wniosek nie został uwzględniony.

Każdy obrońca, który zostanie umieszczony na liście obrońców MTK może wyrazić swoją preferencję, jeśli taka istnieje, do reprezentowania któregośkolwiek z oskarżonych.

10. Podsumowanie

Postępowanie przed MTK, jak podaje Paweł Wiliński, co do zasady spełnia kryteria rzetelności. Oceniając zakres uprawnień przyznanych oskarżonemu w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, należy uznać, że zgodny jest on z wymogami stawianymi w tym zakresie przez rzetelny proces karny. Gwarancje wynikające z przepisów Statutu i Reguł procesowych i dowodowych zapewniają oskarżonemu realizację prawa do obrony⁵⁵. ETPC i MTK podzielają to samo podejście do rzetelności proceduralnej celowo pozostawiając jego zakres otwarty i podlegający dynamicznej interpretacji. Każde naruszenie prawa do obrony lub minimalnej gwarancji, pociąga za sobą naruszenie prawa do sprawiedliwego procesu⁵⁶.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 7-8 (dostęp: 23.11.2023).

⁵⁵ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 120.

⁵⁶ A. Nicolas, J. Croquet, *The International Criminal Court and the Treatment of Defence Rights: A Mirror of the European Court of Human Rights' Jurisprudence?*, Oxford University Press 2011, s. 129.

Natomiast wątpliwości budzą dysproporcje między uregulowaniami dotyczącymi urzędu Prokuratora a obrońcą w Statucie. Ponadto wskazane już wyżej dysproporcje budżetowe, co zdecydowanie utrudnia obronę.

Trybunałowi zarzuca się polityczny charakter. A co za tym idzie, obrońcom stawiane są podobne zarzuty. J. I. Turner badała podejście adwokatów, którzy są obrońcami przed MTK, do ich spraw. Autorka wskazywała, że jeśli prawnicy aktywnie dążą do uniewinnień i wierzą, że mają szansę uzyskania takich orzeczeń, mógłby to dowodzić, że procesy mają charakter orzekający a nie polityczny. Wskazywała, że jeżeli obrońcy opierają się na faktach i są zorientowani na sprawy prawne (nie używają argumentów politycznych), to można stwierdzić, iż wierzą w to postępowanie⁵⁷. Natomiast w przypadku rezygnacji obrońców z przekonania o niewinności swoich klientów, a proces wykorzystany zostałby przede wszystkim do awansu oraz do wypowiedzi politycznych, to może to sugerować, że procesy sądowe są inscenizowane przede wszystkim w celach politycznych. Autorka twierdzi, iż cele polityczne i prawne nie zawsze są w konflikcie⁵⁸. Badania doprowadziły ostatecznie do wniosków, że obrońcy wierzą w prowadzone sprawy i nakierowani są na rozstrzygnięcia prawne a nie polityczne. Zdaniem Autorki, obrońcy swoją rolę oceniają prawidłowo, przez pryzmat roli, którą pełnią w swoich krajach. Wystąpienie przed MTK traktują ze strony formalnej dokładnie tak samo jak wystąpienie przed macierzystym sądem w sprawie karnej⁵⁹. Wobec czego nie można twierdzić, iż obrońcy występujący przed MTK mają w tym polityczny cel.

Zauważyć można również, że wydaje się, iż obrona przed MTK powinna być obligatoryjna a obrońca wyznaczony z listy MTK, opłacany przez budżet MTK. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na obalenie zarzutów, co do politycznego charakteru Trybunału. Ponadto waga zarzucanych oskarżonemu czynów uzasadnia obowiązkową obronę. Obrona obligatoryjna jest gwarantowana w większości kontynentalnych systemów prawa, w sytuacjach gdy oskarżonemu zarzuca się zbrodnię bądź grozi mu surowa kara. Przepisem tego rodzaju w Polsce jest art. 80 k.p.k. Zgodnie z jego treścią oskarżony musi mieć obrońcę w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię. W takim wypadku udział obrońcy w rozprawie głównej jest obowiązkowy. W doktrynie wskazuje się, że *ratio legis* tej obrony polega na konieczności zapewnienia oskarżonemu właściwej i fachowej pomocy w sprawach

⁵⁷ D. Luban, *Twenty Theses on the Adversarial System*[w:] *Beyond the Adversarial System*, Helen Stacy & Michael Lavarch, Sydney 1999, The Federation Press, s. 148.

⁵⁸ J. I. Turner, *op. cit.*, s. 544.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 582.

o przestępstwa o najwyższym zagrożeniu karami⁶⁰ lub znacznej wagi, a także zawiłych pod względem dowodowym lub prawnym⁶¹. Z zarzutem zbrodni wiąże się grożąca oskarżonemu surowa karna, co wymaga, aby w sprawie uczestniczył obrońca, będący profesjonalnie do tego przygotowany, przez co jest w stanie należycie ogarnąć całość zarzutów postawionych oskarżonemu, ocenić ich wagę i swymi działaniami stać na straży praw oskarżonego, aby nie były naruszone⁶².

Rola obrońcy przed MTK jest znamieną, jest trudna pod względem merytorycznym jak i emocjonalnym. Dlatego obrońcami przed MTK są wykwalifikowani i doświadczeni profesjonaliści. Obrona powinna być aktywna, ukierunkowana na osiągnięcie założonych celów. Obrona oskarżonego przed MTK wymaga od obrońcy zaangażowania czasowego, finansowego i odpowiedniego przygotowania merytorycznego. Z tego też względu uzasadniona jest obrona obowiązkowa wykonywana przez prawników z listy prowadzonej przez MTK. Należy zauważyć również, iż aresztowanie w postępowaniu przygotowawczym przed Trybunałem jest zasadą a nie wyjątkiem – jak podaje prof. Piotr Hofmański, więc obrońca powinien wyznaczany być z urzędu w tego rodzaju sprawach⁶³. Aresztowanemu przysługuje prawo do złożenia wniosku o ustanowienie adwokata na podstawie Reguły 117 ust. 2 Reguł Procesowych i Dowodowych.

Wobec powyższych okoliczności, biorąc pod uwagę charakter zarzucanych czynów, grożącą surową karę, pozostawanie oskarżonego w areszcie, utrudnienia w procesie dowodzenia, uważam, iż obrona przed MTK powinna być obligatoryjna.

Bibliografia

- Berger M., *The Right to Silence in The Hague International Criminal Courts*, USF Scholarship a digital repository 2012, Gleeson Library.
- Cassese A., Gaeta P., Jones J. R. W. D. (red.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: a commentary*, vol. I-II, Oxford 2002.
- Chojnacka P., *Postępowanie przed Izbą Orzekającą Międzynarodowego Trybunału Karnego – etapy i organizacja postępowania*, Studia Erazmiańskie 2011.

⁶⁰ J. Grajewski [w:] J. Grajewski, E. Skrętowicz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, Zakamycze 2006, s. 90; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Tom I*, Warszawa 2007, s. 450.

⁶¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 451.

⁶² R. A. Stefański [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-166*, (red.) S. Zabłocki, Warszawa 2017, art. 80.

⁶³ *Czego możemy się nauczyć od Międzynarodowego Trybunału Karnego w ramach naszej procedury karnej?*, <https://www.youtube.com/watch?v=1r2pnqi5NuM&t=6372s> (dostęp: 22.11.2023).

Czapliński W., *Zbrodnia agresji jako przestępstwo przeciwko prawu międzynarodowemu*, „Archiwum Kryminologii” 2007–2008, t. 29-30.

Grajewski J. [w:] Grajewski J., Skrętowicz E., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Tom I, Zakamycze 2006.

Grzebyk P., *Definicja zbrodni agresji (po konferencji przeglądowej MTK)*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1.

Grzegorzczak T., *Współpraca Polski z Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3.

Grzęda E., *Wybrane problemy realizacji formalnego aspektu prawa do obrony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2015, nr 3.

Guariglia F., Batros B., Gallmetzer R., Mugwanya G., *Conduct of Appeals. In The Appeals Chamber of the International Criminal Court: Commentary and Digest of Jurisprudence*, Cambridge 2018, Cambridge University Press.

Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego*. Tom 1, Warszawa 2007.

Izidorczyk J., Wiliński P., *Międzynarodowy Trybunał Karny, Powstanie, organizacja, jurysdykcja, akty prawne. Tekst dwujęzyczny polsko-angielski*, Kraków 2004.

Jackson J., *Reconceptualizing the Right of Silence as an Effective Fair Trial Standard*, „International and Comparative Law Quarterly” 2009, vol. 58.

Kochel K., *Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego a jurysdykcja sądów krajowych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie” 2015, 2(12).

Królikowski M., *Problem Prawa Karnego Międzynarodowego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 3.

Kuczyńska H., *Model oskarżenia przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, Warszawa 2014.

Kuczyńska H., *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, „Palestra” 2022, 4.

Kuźniak B. (red.), *Sądy i trybunały oraz pozasądowe sposoby załatwiania sporów międzynarodowych. Perspektywa polska*, Warszawa 2015.

Lenart J., *Ewolucja proceduralnej ochrony świadków a prawa oskarżonych przed międzynarodowymi trybunałami karnymi*, „Studia Erazmiańskie” 2011.

Luban D., *Twenty Theses on the Adversarial System*, [w:] *Beyond the Adversarial System*, Helen Stacy & Michael Lavarch, Sydney 1999, The Federation Press.

Matysiak M., Domagała P., *Międzynarodowe Trybunały Karne oraz inne instrumenty sprawiedliwości tranzytowej*, Warszawa 2012.

May R., Wierda M., *International criminal evidence*, Transnational Publishers, New York 2002.

McGoldrick D., Rowe P., Donnelly E. (red.), *The Permanent International Criminal Court. Legal and policy issues*, Hart Publishing, Oregon 2004.

Nicolas A., Croquet J., *The International Criminal Court and the Treatment of Defence Rights: A Mirror of the European Court of Human Rights' Jurisprudence?*, Oxford University Press 2011.

Płachta M., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004.

Płachta M., *Prawo do obrony przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Palestra” 2002, nr 9-10.

Płachta M., *Zasady procesowe w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności*, J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll (red.), Warszawa 2000.

Podkówka A., *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, „Nauki Społeczne” 2018, nr 21 (2).

Skorupka J. (red.), *Proces karny*, Warszawa 2017.

Stefański R. A. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-166*, S. Zabłocki (red.), Warszawa 2017.

Socha E., *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004.

Turner J. I., *Defense Perspectives on Law and Politics in International Criminal Trials*, „Virginia Journal of International Law” 2008.

Waltoś S., Hofmański P., *Proces Karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.

Wiliński P., *Prawo do obrony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjalny” 2005, rok LXVII zeszyt 1.

Źródła internetowe:

<https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37348/PDF/017.pdf>.

<https://www.icc-cpi.int/>.

<https://www.icc-cpi.int/about/defence>.

<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/list-of-counsel-eng.pdf>.

<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf>.

<https://www.icc->

[pi.int/sites/default/files/iccdocs/PIDS/docs/ICC_GuideForApplicants_ENG.pdf](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/PIDS/docs/ICC_GuideForApplicants_ENG.pdf).

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030780708/O/D20030708.pdf>.

<https://www.youtube.com/watch?v=1r2pnqi5NuM&t=6372s>.

ABSTRAKT

Prawo do obrony jest jednym z zasadniczych elementów prawa do rzetelnego procesu. Artykuł dotyczy prawa do obrony, w tym do korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, przy uwzględnieniu pewnych problematycznych aspektów wynikających z interpretacji Statutu Rzymskiego, stanowiącego podstawę funkcjonowania Trybunału. W treści scharakteryzowano kwestię ustanawiania obrońcy w sytuacji obrony z wyboru oraz obrony z urzędu. Krótko scharakteryzowany został również udział obrońcy na każdym z etapów postępowania przed Trybunałem. Kwestią podlegającą analizie stała się również problematyka poufności w kontaktach obrońcy i jego klienta. Nie budzi wątpliwości, iż prawo do obrony w aspekcie formalnym może być realizowane wyłącznie w sytuacji zagwarantowania pełnej poufności. Ponadto wskazano jakie kwalifikacje powinien mieć obrońca występujący przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, w jaki sposób jest wpisywany na listę stałych obrońców oraz scharakteryzowano specyficzną rolę obrońcy i problemy, z którymi musi się zmierzyć pełniąc swoją funkcję w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym.

Słowa kluczowe: prawo do obrony, obrońca, Międzynarodowy Trybunał Karny, rola obrońcy, rzetelny proces, postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym.